

Міністерство освіти і науки України
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Луганська обласна організація Української спілки краєзнавців
Луганське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта»
імені Тараса Шевченка
Луганський відділ Українського Географічного товариства
Газета «Краєзнавство. Географія. Туризм»

ПРИРОДНО-ТЕРИТОРІАЛЬНІ ТА СУСПІЛЬНО- ГЕОГРАФІЧНІ КОМПЛЕКСИ РЕГІОНІВ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої
70-річчю від часу утворення Луганської області*

*27 – 29 травня 2008 року,
м. Луганськ*

Луганськ
«Альма-матер»
2008

УДК 911.001

ББК 65.04

П 77

П 77 Природно-територіальні та суспільно-географічні комплекси регіонів: історія формування, стан, проблеми, перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю від часу утворення Луганської області. 27 – 29 травня 2008 р., м. Луганськ / Відп. ред. Ю. О. Кисельов. – Луганськ: Альма-матер, 2008. – 199 с.

Редакційна колегія:

доктор геогр. наук П. Г. Шищенко,
доктор геогр. наук Г. І. Денисик,
доктор геогр. наук А. І. Доценко,
кандидат геогр. наук, доктор пед. наук Л. І. Зеленська,
доктор геогр. наук С. І. Іщук,
доктор геогр. наук Ж. М. Матвіїшина,
кандидат геогр. наук О. О. Кисельова,
кандидат геогр. наук Ю. О. Кисельов.

У збірнику висвітлено актуальні проблеми досліджень природно-територіальних та суспільно-географічних комплексів України, а також суміжних регіонів Російської Федерації. Окремі статті присвячені питанням теоретичної географії та методики викладання географії.

УДК 911.001

ББК 65.04

Тексти подаються мовою оригіналу
та в редакції авторів

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 9 від 25.04.2008 р.)*

© Колектив авторів, 2008

© Альма-матер, 2008

I. ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ	
Шниченко П.Г., Олійник Я.Б., Дмитрук О.Ю. Діяльісний підхід у розвитку вищої базової географічної освіти в Україні	3
Денисюк Г.І. Регіональні природничо-географічні дослідження	8
Доценко А.І. Проблеми географічного українознавства у контексті українізації поселень Донбасу	9
Зеленська Л.І. Сценарій підготовки екскурсиводів в регіоні (на прикладі Дніпропетровської області)	11
Іщук С.І., Гладкий О.В. Особливості застосування концепції твк та промислових кластерів при дослідженні промислово-агломераційних утворень	12
Ковальчук І.П., Євсюков Т.О. Геоінформаційно-картографічне моделювання соціально-економічних проблем землекористувань	16
Матвійшина Ж.М., Пархоменко О.Г. Палеопедологічні дослідження захисного валу раннього залізного віку на Черкащині	19
Немець Л.М., Вірченко П.А. Суспільно-географічний аналіз підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у Харківській області за роки незалежності	23
Сивий М.Я. Методологічні підходи до вивчення мінерально-сировинних ресурсів	26
Топчів О.Г. Етапна еволюція географічних парадигм: землеопис –землезнавство – конструктивна географія – планування територій	29
Єфіменко В.І., Слоньова Т.І. Луганщина: 70 років соціально-економічного розвитку	30
II. ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	
Белоусова Н.В. Сучасна водогосподарська ситуація в Луганській області та проблеми водокористування.....	33
Бондаренко Ю.Г. Історичні аспекти створення і дослідження природно-заповідних об'єктів	34
Василієнко Т.А. До історії вивчення мінерально-сировинної бази Кривбасу	37
Галамай Ю.С. Способи відновлення териконівих ландшафтів	40
Исаева Р.Я., Курдюкова О.Н. Охрана лекарственных растений Луганской области	41
Кармазиненко С.П. Макро- і міроморфологічні особливості чорноземів звичайних південних в межах степової зони України	42
Кисельова О.О. Геологічні чинники розвитку яружної ерозії на Донецькому кряжі	45
Кисельова О.О. Інформаційний потенціал топографічних карт для вивчення яружної ерозії	47
Кисельов Ю.О., Пічугіна І.В. Еколого-економічне районування території Донбасу у світлі сьогодення	48
Кокус В.В. Внесок краєзнавчих осередків Поділля у розвиток зоологічних досліджень краю в 20-х-30-х роках ХХ ст.	50
Конопов Ю.И., Лопатина Е.Ю., Марушкевич М.Т. Ювенилизация земной поверхности и ее значение	53
Крамчанников Н.Н. Геоэкологические проблемы Белгородского водохранилища в условиях антропогенного пресса и основные пути оптимизации его природопользования	55
Лобанова Н.А. Природно-экологические закономерности развития равнинно-степных ландшафтов Волгоградской области	58
Нейман А.М. Методика складання атласу хмар	60
Совгіра С.В., Берчак В.С. Урочище „Княгиня”: просторово-часовий аспект	61
Талах О.В. Гіпсографічна крива Луганської області	62
Удовиченко Н.И. Местонахождения палеогеновых позвоночных Луганской области 63	
Чеболда І.Ю. Потенціал лісових ресурсів сталого розвитку	66
Седов С.А. Перспективи розвитку краєзнавчого туризму в Луганській області	69
III. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ	
Аляев В.А., Аляева О.Е. О роли населения в хозяйственном развитии Волгоградской области в конце XIX-XX вв.	71
Афанасьев О.Е. Концептуальні засади дослідження топонімічної атрактивності території міста	74
Барановський М.О. Депресивність промислових регіонів (на прикладі Луганської області)	76
Бацманова Л.С. К вопросу об эффективности реструктуризации угольной отрасли в старопромышленном регионе – Луганщине	79
Васильева Л.Д., Молодецкии А.Э. Сергеевка и Албена: сравнение рекреационного потенциала курортов Украины и Болгарии	81
Воловик Л.М. Суспільно – географічні дослідження впливу столиці на периферійні райони	84
Гененко І.А., Корнилов А.Г., Пирогова И.В. Оптимизация общественного природопользования сельских населенных пунктов Белгородской области (на примере с. Зинаидино Ракитянского района)	87
Грицюк Д.Ю., Бугай Ю.О. Суспільно-географічні аспекти реалізації регіональної політики у форматі досвіду держав ЄС	89
Гринюк Т.А., Молзовий А.А. Маркетингово-географічні дослідження як новий науково-прикладний напрям суспільної географії	90
Деточенко Л.В. Особенности развития международного туризма в Африканском регионе	91

	Єфименко В.І., Фетисова Н.М., Михайличенко А.І. Регіональний аналіз стану здоров'я населення (на прикладі Краснодонського регіону)	94
	Заваріка Г.М. Трансформація сільського розселення населення Луганської області	96
	Зуб Л.В. Шляхи подолання депопуляції населення у регіоні (на прикладі Тернопільської області)	98
3	Кисельов Ю.О. „Нова географія” Е. Банзе та геософія А. Піскозуба: спроба порівняльного аналізу	100
8	Ковальова Є.М. Деякі аспекти стану здоров'я населення Донецької області	101
9	Кононов Ю.И. Значение территориальной организации для контроля и регулирования состояния	
11	природно-производственных систем Донбасса	103
	Корнус А.О., Корнус О.Г. Демографічний потенціал Луганської області та його частка у демографічному	
12	потенціалі північно-східного регіону України	104
	Кошелюк В.А. Проблеми соціально-економічного розвитку промислових областей України,	
16	як відображення недосконалої функціонально-територіальної структури господарства	107
	Кузищин А.В. До питання періодизації соціально-географічних досліджень в Україні	108
19	Літинська О.М. Функціонування регіонального ринку продовольчих товарів	110
	Логвин М.М. Сучасна демографічна поведінка населення та духовне середовище	112
23	Макогон А.Е. Современные проблемы функционирования предприятий угольной промышленности в	
26	Луганской области (на примере шахты «Красный партизан»)	116
	Мариняк Я.О. Розвиток та сучасний стан готельного бізнесу в Україні	119
29	Мартынюк А.А., Мартынюк А.М. Международный туризм в системе внешнеэкономических связей	122
30	Магросов В.Д., Гаврюшенко Г.В. Проблеми визначення критеріїв депресивності територій	125
	Мельник І.Г., Гасвеська Н.С. Демографічні фактори внутрішньорегіональної диференціації бідності	
33	в Луганській області	128
34	Микитюк В.М. Сільська місцевість: суть та основні чинники розвитку	131
	Молодцевский А.Э., Царук Л.О. Рекреационно-туристические возможности развития молодого города	
37	Причерноморья	132
40	Моргунова О.В. Особенности формирования и функционирования системы рыбного прудового хозяйства ..	134
41	Моштакова Н.В. Деякі особливості географії культури (на прикладі Луганської області)	136
х	Олійник Т., Белусова Н.В. Загальна характеристика захворюваності у Марківському районі	
42	Луганської області	138
45	Паньків Н.М. Транспортна інфраструктура гірських районів львівської області	140
47	Пилипенко Г.П., Суворовська О.Л. Ризики при інтенсифікації використання агроландшафтів	142
48	Початков А.А. Динамика и территориальные различия автодорожной сети Воронежской области	143
	Пуригина Ю. Територіальні й структурні особливості стану здоров'я населення Луганської області	146
50	Руніца О.І. Санаторно-курортна мережа регіону та її дослідження (на прикладі Тернопільської області)	147
53	Савюк О.Ю. Суспільно-географічні аспекти вимірювання та аналізу якості життя сільського населення	
якого	Одеського регіону	149
55	Сажнева Н.М., Сажнев М.Л., Арсененко А.І., Орловська Т.О., Сорокіна Ц.В. Передумови розвитку	
	рекреації в Україні в ХХ столітті	151
58	Сердюк А.М. Ринкова інфраструктура в системі агропромислового виробництва	154
60	Слоньова Т.І., Чикіна Ю.Ю. Місце і роль обласного центру у суспільно-географічному	
61	комплексі Луганщини	155
62	Тітенко З.В. Суспільно-географічні підходи до адміністративного реформування на рівні сільських	
	територіальних громад	157
66	Холявчук Д.І. Природне різноманіття долини середнього Дністра як передумова рекреаційної діяльності	159
69	Шевченко М. Некоторые аспекты инновационного процесса в хозяйственном комплексе	
	Луганской области	161
	Ширшов А.Ф. Эколого-географические проблемы железнодорожного транспорта Волгоградской области ..	162
	Яворська В.В. Особливості впливу статтево-вікової структури населення на формування геодемографічних	
71	процесів регіону	164
74	Янковська Л.В. Гідрологічні заповідні об'єкти Тернопільської області та їх рекреаційне значення	166
76	Яснок Т.Є. Суспільно-географічні основи інтегрального вивчення паливно-енергетичного	
	комплексу України	169
79	Гавриленко О.П. Промислові геотехсистеми лісостепу України та шляхи їх оптимізації	171
81	IV. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ	
84	Бурлаченко К.В., Слоньова Т.І. Освітній комплекс Луганщини за 70 років розвитку:	
	динамічні та структурні зміни	175
87	Гринюк Т.А., Буткалюк К.О. Педагогічні кадри у світовому освітньому середовищі і функціонування	
	ринку праці	177
89	Ештокин А.Н. Обработка угловых измерений в замкнутом геодезическом ходе с помощью	
	электронных таблиц Microsoft Excel	179
90	Михайлова Н.М. Екологічне виховання школярів як складова роботи гуртків еколого-натуралістичного	
91	напряму при географічному пізнанні рідного краю	183

Сорокина Г.А. Экологическое образование специалистов сферы туризма как составная часть их специальной подготовки	184
Ступникова А.Д. Практические работы как средство формирования ключевых компетенций учащихся	185
Тімець О.В. Сучасні тенденції розвитку географічної освіти в зарубіжжі	187
Трегубенко О.М. Про необхідність історико-педагогічного аналізу розвитку географічної освіти в Україні ..	189
Филипенко Т.А. Применение проектных технологий на уроках географии	189
Часнікова О.В. Організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності з основ економіки вчителів географії в післядипломній освіті	191
Шевчук С.М. Географічне джерелознавство	194

—
П
—

3. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан. За ред. Лібанової С.М., Власенко Н.С., Власюка О.С., Калачової І.В., Макарова О.В., Шевчука П.С., Шиншикіна В.С. / Рада з вивчення продуктивних сил України НАНУ. – К. – 2002. – 123 с.

Мельник І.Г., к.т.н., Гасвська Н.С., магістрантка
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЕМОГРАФІЧНІ ФАКТОРИ ВНУТРІШНЬОРЕГІОНАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ БІДНОСТІ В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Бідність – соціально-економічна категорія, що характеризує визначені верстви населення згідно їх соціального положення в суспільстві, котре спричинено нестачею матеріальних засобів для забезпечення життєвих потреб [1, с. 60]. Рівень бідності є узагальнюючим показником рівня життя населення країни та рівня розвитку системи державної соціальної допомоги [2, с. 212].

Як відомо, міри боротьби з бідністю визначаються факторами її формування (економічними, соціально-економічними, демографічними тощо). Зростання уваги саме до демографічних факторів зумовлена кількома обставинами. По-перше, з початку 90-х рр. Україна та всі її регіони переживають (у більшій чи меншій мірі) негативні демографічні тенденції, зумовлені як еволюційними чинниками (старіння, лібералізація шлюбно-сімейної поведінки населення, зростання рівня освіти й культури тощо), так і труднощами перехідного періоду. По-друге, якщо економічна або, інакше кажучи, трудова бідність може бути умовно „подолана” завдяки економічному зростанню, більш активному залученню населення в різні види економічної діяльності, підвищенню рівня оплати праці й т. ін., то бідність, спричинена демографічними факторами, існуватиме завжди, бо кожне суспільство має певну частку населення з „обмеженими можливостями”, вразливого щодо бідності – це багатодітні та неповні сім’ї, одинокі люди, інваліди та сім’ї з інвалідами тощо. Крім того, інтерпретація демографічних процесів у контексті проблем бідності дещо відрізняється від традиційного їх трактування з точки зору демовідтворювального процесу. Так, наприклад, зростання в Україні після 2002 р. частоти народжень є однозначно позитивним з позицій необхідності призупинення темпів депопуляції й процесу старіння населення. Проте збільшення кількості утриманців і, відповідно, демографічного та економічного навантаження на населення працездатного віку („годувальників”) – це додатковий фактор збіднення домогосподарств з дітьми. В Україні зростання частки бідних паралельно зі зростанням народжуваності пояснюється й тим, що на підвищення допомоги при народженні дитини зреагували, у першу чергу, незаможні родини. У такій державі як Україна, з досить низьким рівнем життя населення й нестабільним політичним і економічним розвитком, стимулювання дітонародження щедрою допомогою означає „тиражування” бідності в особливо крупних розмірах. Відповіддю держави на активізацію репродуктивної поведінки населення має стати широкий комплекс заходів підтримки молодих та багатодітних сімей, вирішення житлових проблем, розвиток інфраструктури дитинства – дитячих садочків і т. ін.

Луганська область належить до тих регіонів, для яких проблема бідності є надзвичайно актуальною. Підтвердженням цьому слугують офіційні статистичні дані та результати багатьох соціологічних досліджень, за якими Луганщина все ще залишається в п’ятірці найбідніших регіонів України.

Неоднорідність умов соціально-економічного розвитку, особливості розселення, відмінності в рівні урбанізації та деякі інші чинники обумовили суттєву диференціацію соціально-демографічних характеристик населення в Луганській області. Це, у свою чергу, виступає одним з факторів внутрішньорегіональної варіації як рівня, так і структури бідності. У зв’язку із цим, метою нашого дослідження стало виявлення внутрірегіональних демографічних відмінностей та систематизація регіонів (адміністративних районів та міськрад) Луганської області за ступенем демографічної небезпеки бідності.

Потенційна демографічна небезпека бідності – це похідна від дії багатьох демографічних складників. Вона може бути виражена комплексним показником, для розрахунку якого ми пропонуємо наступну методику.

На першому етапі дослідження підбираються базові показники – індикатори демографічних процесів (у нас їх шість). Далі складається матриця даних для всіх адміністративно-територіальних одиниць Луганської області. Після цього виконується процедура ранжування регіонів за всіма показниками й обчислюються сумарні (результуючі) показники для кожного територіального утворення. Завершальні математичні процедури пов’язані з обчисленням величин відхилення від середнього для всіх регіонів значення сумарного показника та із систематизацією регіонів за ступенем демографічної небезпеки бідності методом кластерного аналізу. Під час ранжування слід враховувати характер зв’язку між бідністю й відповідним демографічним показником. При наявності зворотного зв’язку (коли більшим значенням факторного показника відповідає менше значення результативного) порядок ранжування має бути змінений на протилежний.

Математична основа цієї методики не нова. Головна ж методологічна проблема, яка вирішувалась в процесі розробки цієї методики, це ідентифікація демографічних факторів бідності та розробка відповідної системи показників-індикаторів (більшість з яких має синтетичний характер). Такими показниками було обрано:

1) навантаження населення в працездатному віці дітьми, що обчислюється як відношення чисельності населення у віці молодшому за працездатний до чисельності населення в працездатному віці в розрахунку на 1000 жителів;

2) навантаження населення в працездатному віці людьми похилого віку, що обчислюється як відношення чисельності населення у віці старшому за працездатний до чисельності населення в працездатному віці в розрахунку на 1000 жителів;

3) кількість інвалідів у розрахунку на 1000 осіб населення;

4) загальний коефіцієнт розлучуваності (кількість розлучень на 1000 жителів);

5) співвідношення статей, що виражається кількістю чоловіків у розрахунку на 1000 жінок (показник гендерної асиметрії);

6) частка дітей, народжених жінками, які не перебували в зареєстрованому шлюбі (%).

У нашій методиці всі показники розглядаються як рівнозначні, тобто як такі, що мають рівну вагу. Відбір та залучення цих показників для обчислення ризику бідності ми аргументуємо наступним.

Бідність зростає зі збільшенням (у домогосподарстві, суспільстві) кількості утриманців. Ними можуть бути діти, особи похилого віку, інваліди. Індикаторами цього слугують показники *демографічного навантаження населення в працездатному віці дітьми та особами післяпрацездатного віку*. Діти є економічно пасивною категорією населення, які, до того ж, обмежують можливість сімей у повній мірі реалізовувати трудовий потенціал батьків (у першу чергу, матерів), що позначається на розмірах трудових доходів, та збільшують витрати сімей. Населення післяпенсійного віку само по собі утворює високу групу ризику щодо бідності через невисокий рівень пенсійного забезпечення, низький рівень економічної активності (особливо після 70 років), високі витрати на лікування. До того ж значну кількість осіб цієї вікової категорії утворюють самотні люди, яким набагато важче долати побутові негаразди (оплачувати вартість комунальних послуг і т. ін.). Важливим показником є *кількість інвалідів на 1000 жителів* (він не є строго демографічним). Відсутність достатньої кількості робочих місць для інвалідів у поєднанні з низьким рівнем соціальних виплат та високими витратами на лікування автоматично перетворює самотніх представників цієї категорії населення на малозабезпечених. Перебування інвалідів у складі сімей (домогосподарств) покращує їхнє становище, проте сприяє суттєвому зменшенню доходів сімей. Отже, у будь-якому разі зростання рівня інвалідизації населення сприятиме поширенню бідності.

Ризик бідності тим більший, чим більшою є частка неповних сімей. Інтенсивність процесу утворення неповних сімей значною мірою характеризують: *загальний коефіцієнт розлучуваності* (більше половини шлюбних пар, що розлучаються мають спільних дітей, які опиняються, таким чином, в „уламкових”, тобто в бідних сім'ях) та *частка дітей, народжених поза шлюбом*. Ще однією причиною утворення неповних сімей є смерть одного з батьків. Показником, що не лише комплексно характеризує смертність населення, а й виходить на проблему спиртства та гендерної нерівності доходів, є *показник гендерної асиметрії*. Як відомо, диспропорція чоловіків та жінок на користь останніх забезпечується в країні й, тим більше на Луганщині, надсмертністю чоловіків. Отже, чим більше жінок припадає на 1000 чоловіків, тим більше підстав говорити про неповні сім'ї та жіночу самотність, а відтоді – і бідність.

Проведене за описаною методикою дослідження дозволило виділити сім груп регіонів (міськрад і адміністративних районів), що мають ступінь демографічної небезпеки бідності:

найнижчий (Краснодонська міськрада та Перевальський район) – I група на рис. 1;

низький (Луганська, Свердловська, Алчевська міськради, Свердловський, Старобільський, Марківський райони) – II група;

нижче середнього (Антрацитівська, Ровеньківська, Северодонецька міськради, Антрацитівський, Білокуракинський, Краснодонський, Новолеківський, Слов'яносербський, Троїцький райони) – III група;

середній (Брянська, Краснолучська, Лисичанська, Первомайська міськради, Біловодський, Лутугинський, Міловський райони) – IV група;

вище середнього (Рубіжанська міськрада) – V група;

високий (Кіровська, Стаханівська міськради, Новоайдарський, Попаснянський, Станично-Луганський райони) – VI група;

найвищий (Кремінський і Сватівський райони) – VII група.

За результатами дослідження побудована карта, що ілюструє територіальні відмінності сукупного прояву демографічних факторів бідності в Луганській області (рис. 2). Звертає на себе увагу неочікувана значна територіальна диференціація регіонів за результируючим демографічним показником у північній аграрно-промисловій частині Луганщини. Серед міськрад, що в цілому менш залежні від дії несприятливих демографічних факторів бідності, виділяються Кіровськ і Стаханов. Високий рівень небезпеки бідності для цих територіальних утворень пов'язаний з високим навантаженням на працездатне населення особами похилого віку, високим рівнем інвалідизації населення, найбільшою гендерною асиметрією й підвищеною часткою позашлюбних дітей. Багато в чому демографічне неблагополуччя Стаханова й Кіровська – це результат кризової ситуації на ринку праці, що сформувалась в результаті закриття вуглевидобувних підприємств і, як слід, механічного відтоку значної частки працездатного населення.

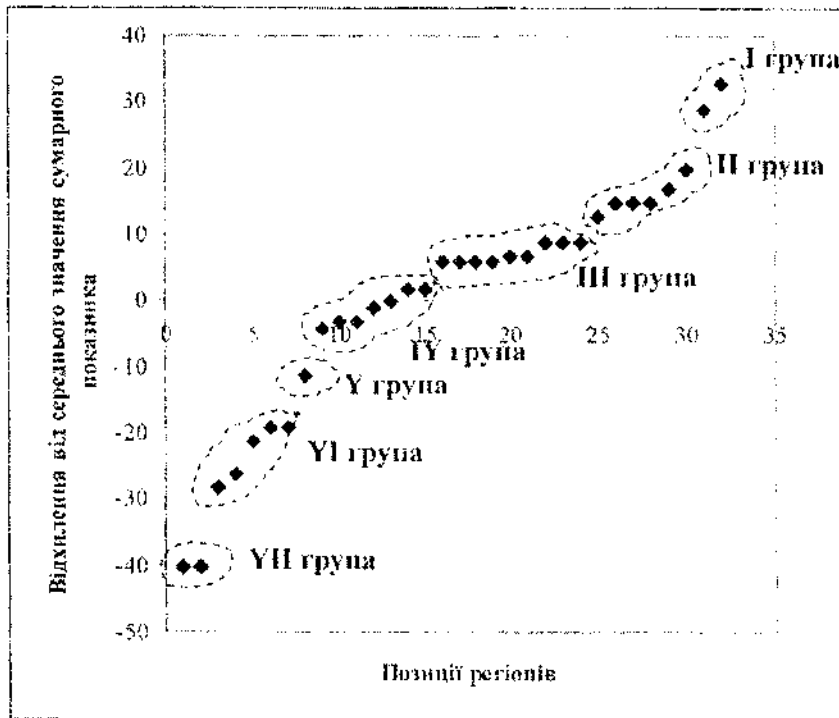

Рис. 1. Групування адміністративно-територіальних одиниць Луганської області за показником відхилення результуючого демографічного показника від середнього значення

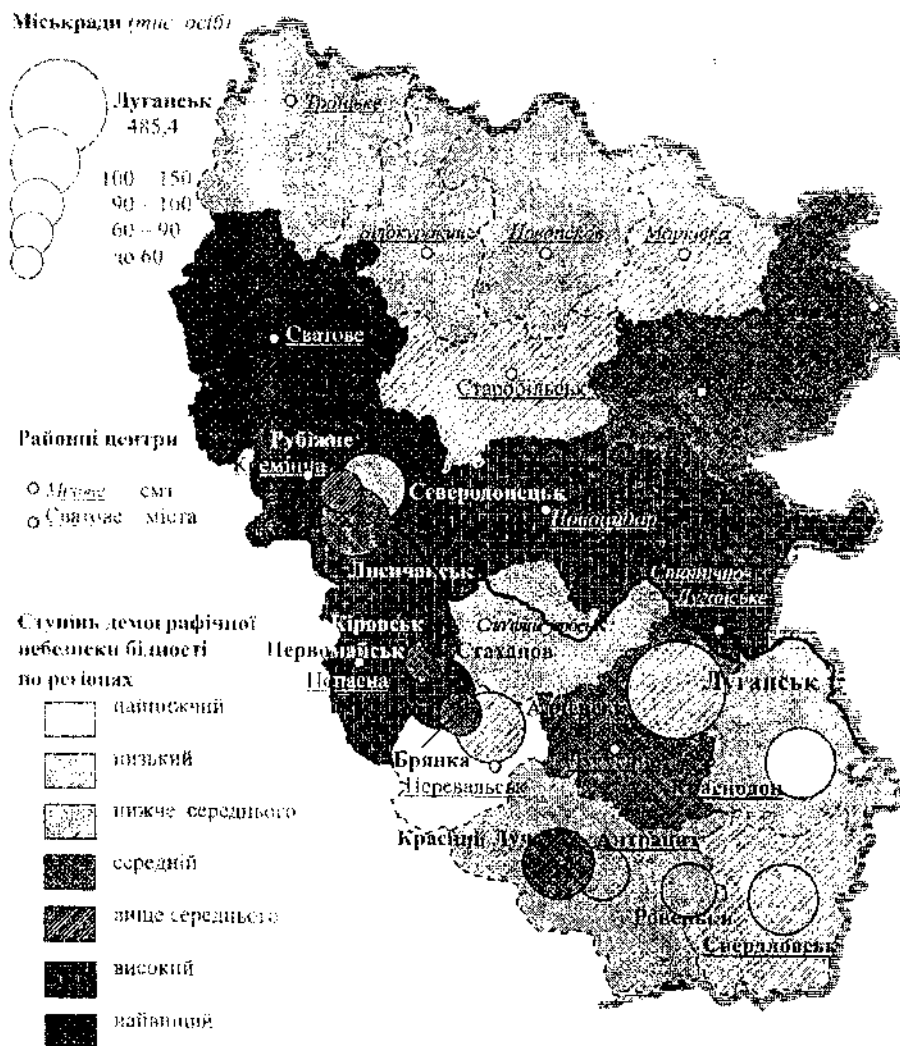

Рис. 2. Територіальні відмінності сукупного прояву демографічних факторів бідності в Луганській області

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Вплив демографічних факторів на формування й поширення бідності населення в Луганській області суттєво диференціюється по міськрадах і адміністративних районах, що утруднює й, більше того, робить недоцільним застосування єдиних підходів до розв'язання проблеми бідності в регіоні.

2. Пріоритетними щодо надання різного роду „допомоги” мають бути територіальні утворення з високим ступенем демографічної небезпеки бідності (YI та YII групи). Така „адресність” дозволить підвищити ефективність регіональної політики, спрямованої на підвищення рівня життя населення в Луганській області та зекономити чималі кошти, сконцентрувавши їх у потрібних напрямках.

Література

1. Шевчук П.І. Соціальна політика: 2-е вид. – Львів: Світ, 2005. – 400 с.
2. Шишкін В.С. Визначення порогових значень рівня бідності // Держава та регіони. – Серія: Економіка та підприємство. – 2007. – № 6. – С. 212 – 215.

В.М. Микитюк, асп.
Інститут географії НАН України

СІЛЬСЬКА МІСЦЕВІСТЬ: СУТЬ ТА ОСНОВНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ

Господарський розвиток держави, підвищення добробуту населення значною мірою залежать від вирішення економічних і соціальних проблем села. В сільській місцевості проживає нині третина населення України. Не дивлячись на проведення земельної реформи, зміни в організаційній структурі сільськогосподарського виробництва, більшість сільських регіонів є депресивними, тут триває демографічна криза, продовжується занепад матеріально-технічної бази та соціальної сфери.

Матеріальні, соціально-культурні і побутові умови життя на селі не забезпечують нормальної цивілізованої життєдіяльності населення. Головним джерелом сукупного доходу селян у сучасних умовах є надходження від праці в особистих підсобних господарствах, які не забезпечують достатніх обсягів споживання матеріальних благ [5].

У зв'язку з цим важливим є дослідження сільської місцевості із суспільно-географічних позицій, відстеження тенденцій, змін, що відбуваються в ній, обґрунтування шляхів подолання системних кризових явищ. Необхідно розробити визначення сільської місцевості, як наукової категорії. Насамперед це важливо для визначення її статусу та основних функцій в територіальному поділі праці, оцінки її переваг та недоліків порівняно з іншими системами поселень, розроблення методів регіонального планування і формування державної регіональної політики, у тому числі щодо сільських територій [4].

В документах Організації з економічного співробітництва і розвитку сільська місцевість чи сільський регіон трактується як територія, що охоплює людей та інші ресурси суспільного ландшафту за межами безпосередньої сфери економічної активності великих міських центрів [5]. У нашому розумінні сільська місцевість – це позаміська і переважно периферійна місцевість по відношенню до великих міст. Слід зазначити, що між поняттями „сільська” і „міська” місцевість неможливо провести чітку межу, у зв'язку з цим поки що немає і чіткого визначення цієї наукової категорії.

У порівнянні з міськими регіонами для сільських у першу чергу характерна низька щільність населення, особливий спосіб життя сільських мешканців, заняття сільськогосподарською працею, характерна забудова.

Для вирішення проблем сільської місцевості необхідні широкомасштабні суспільно-географічні дослідження. Сільську місцевість необхідно розглядати як системне утворення, в якому тісно пов'язані виробництво, розселення, екологія, демографічні процеси, добробут населення. Все це потребує комплексного підходу до вирішення проблем села [4].

Більшість існуючих концепцій і програм, присвячені розвитку села, спрямовані на вирішення проблем аграрного сектору економіки, земельних відносин, соціального захисту сільського населення тощо. Однак, політика державної підтримки тільки сільського господарства є недостатньою для розвитку сільської місцевості. Пріоритетність має бути визначена щодо розвитку сільської місцевості загалом, а не окремих її частин.

Розроблені у державних програмах заходи щодо розвитку сільської місцевості мають бути спрямовані на вдосконалення всієї сукупності суспільних відносин на селі, зміни сільського способу життя відповідно до вимог ринкової економіки, наближення до постіндустріального інформаційного суспільства. Це стосується зовнішнього вигляду села, внутрішнього змісту життя сільських мешканців з орієнтацією на їх всебічний розвиток, формування працівника якісно нового типу. Стратегічна державна соціально-економічна політика на селі повинна бути соціально спрямованою з урахуванням сталого розвитку продуктивних сил сільської місцевості. Першочергове значення має задоволення соціально-економічних інтересів селян, подолання бідності і досягнення показників рівня життя, аналогічних у високорозвинутих країнах [5].

Суспільно-географічні дослідження сільської місцевості є складним і багатогранним процесом. Значне місце в ньому посідає виявлення чинників розвитку сільської місцевості. Серед природно-географічних